

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Hadis Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu 22-23 Kasım 2019, İstanbul

Leyla Çetin^{*}

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde daha önceki yıllarda Temel İslam Bilimleri Bölümü tarafından lisansüstü öğrenci sempozyumları yapılmıştır. Bu yıl ise ilk defa 22-23 Kasım 2019 tarihleri arasında “Hadis Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu” adıyla hadis alanında bir sempozyum tertip edildi. Bu sempozyuma İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi lisansüstü öğrencilerinin yanı sıra Türkiye’deki çeşitli fakültelerdeki öğrenciler de katılmış ve toplam sekiz oturumda yirmi tebliğ sunularak her tebliğin müzakeresi yapılmıştır.

Sempozyumun açılış oturumunda konuşan Hadis Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mustafa Ertürk sözlerine, bu organizasyonu “Hadis bilgi şöleni” olarak tanımlayarak başlamıştır. Bu sempozyumun diğer çalışmalar için bir başlangıç niteliğinde olduğunu vurgulayan Ertürk, bu tür ilmî faaliyetlerin geliştirilerek devam ettirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ertürk’ün ardından Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanı Prof. Dr. Bekir Kuzudişli, sempozyumun ilmî sahadaki önemine dikkat çekerek bu tür akademik organizasyonların genç araştırmacılara kendi hatalarını ve eksikliklerini giderme imkânı vereceğini vurgulamıştır. Kuzudişli ayrıca bu sempozyumların bilgilerin test edilmesine ve tartışılmasına imkân tanıdığını ifade etmiştir.

Açılış konuşmalarının ardından sempozyumun ilk oturumu Prof. Dr. Zekeriya Güler’in başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu oturumun ilk tebliği Rahime Karayığit tarafından “Hadis Hırsızlarının Duafâ Literatüründeki Yansımaları -İbn Adî’nin *el-Kâmil fi duâfâi’-ricâl* Özelinde” başlığı ile sunulmuştur. Müzakeresi Prof. Dr. Özcan Hıdır tarafından yapılan tebliğde Karayığit, hadis rivayetinin ilim halkaları üzerinden yürütülmeye başlamasıyla hadis hırsızlarının bu halkalara dahil olmak için rivayet hakkına sahip olmadıkları hadisleri naklettiklerinden söz etmiştir. Karayığit, *el-Kâmil*’de 83 hadis hırsız ravi tespit ettiğini

* Sorumlu Yazar: Leyla Çetin (Arş. Gör.), İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
E-posta: leyla.cetin@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-7976-9725
<https://doi.org/10.26650/di.2019.30.2.0063>

belirterek bu ravilerin isnadlara nasıl dahil olduklarını birkaç örnek üzerinden göstermiştir. Karayîğit, tebliğini hadis hırsızlarının hicrî II. asırdan itibaren ortaya çıkıp özellikle III. asırda yoğunlaştığına, IV. asırda ise azaldığına dair tespitini belirterek sonlandırmıştır.

İlk oturumun ikinci konuşmacısı Fehmi Kuru'nun "Hadis İlminde Vefeyât Bilgisi ve Kaynakları" başlıklı tebliğini Prof. Dr. Bekir Kuzudişli müzakere etmiştir. Kuru, tebliğinde vefeyât bilgisinin nasıl tespit edildiğine ve kaynaklarına dair bilgilere yer vermiştir. Kuru, hicrî I. asrın ortalarında ortaya çıkan ve ilk üç asırda yalnızca "bilgi verme" gayesiyle zikredilen vefeyât bilgisinin hicrî III. asırda bir telif türü haline geldiğini ifade etmiştir.

Birinci oturum, Dr. M. Enes Topgül'ün müzakeresini üstlendiği, Elif Sönmez'in "Hadis Münekkidlilerinin Râvîyi Şîlikle İtham Etme Nedenleri: (İbn Hacer'in *Takrîbü 'l-Tehzîb*'inin İkinci ve Üçüncü Tabakasındaki Râviler Özelinde)" başlıklı tebliği ile tamamlanmıştır. Sönmez tebliğinde, râvilerin Şîlikle itham edilmesinde, önceki alimlerin değerlendirmelerinin ve râvinin hayatından elde edilen bilgilerin yanı sıra onların rivâyetlerinin de etkili olduğunu vurgulamıştır. Tebliğ sahibi, münekkitler tarafından "Râfîzî", "Gâlî" gibi ifadelerle yapılan tenkitlerin, ancak ravilerin rivayetlerine bakılarak geçerli olabileceğini, eğer râvi önceki alimlerin değerlendirmeleri sonucu itham ediliyorsa "teşeyyu" gibi kelimelerin kullanıldığını ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.

Sunulan tebliğlerin birbirleriyle yakından ilgili olmasıyla dikkat çeken ikinci oturum Prof. Dr. Özcan Hıdır başkanlığında icra edilmiştir. İlk tebliğ sahibi Büşra Çetin, "Hicrî I. Asırda Basra Kadıları ve Hadis Rivayetiyle İlişkileri" konusunu ele almıştır. Bu tebliğ Prof. Dr. Mustafa Ertürk tarafından müzakere edilmiştir. Çetin hadis rivayetinin yanı sıra fıkıhla da ilgili olan kişilerin hadis rivayetiyle ilişkisini ve mesleklerinin hadis naklinde meydana getirdiği etkilere dair tespitlerde bulunmuştur. Oturumun ikinci konuşmacısı Elif Koç "Hicrî İlk İki Asır Kûfe Kadılarının Hadisle İlişkisi" başlıklı tebliği sunmuştur. Söz konusu tebliğ Prof. Dr. Mahfuz Söylemez tarafından müzakere edilmiştir. Koç, Kûfe kadılarının hadis-fıkıh ilişkisinin yanı sıra bu kadıları cerh-ta'dîl durumu, rivayet sayısı, fetva-rivayet ilişkisi açısından ele almıştır. Ayrıca kadılar üzerinden Kûfe fikhının oluşumunda etkili olan isimler ve Kûfe'nin diğer şehirlerle irtibatına yer vermiştir. Oturumun son tebliği, Dr. Öğr. Üyesi Seyit Ali Güşen'in müzakeresini üstlendiği "Hicrî İlk Üç Asırda Mekke Kadılarının Hadis İlmi ile İlişkileri" başlığıyla Şeyma Nur Baytar tarafından sunulmuştur. Baytar tebliğinde, Mekke'de hicrî ilk üç asırda yaşamış 20 kadıyı tespit ederek bunların hadis ilmi ile ilişkisi olduğunu ifade etmiştir. Juynboll'un kadıların görüşlerinin zamanla nebevî hadislere dönüştüğüne dair iddiası üzerine

8 râviyi inceleyen tebliğ sahibi, bu râvilerin ikişer rivayetini ele alarak bunların başka tariklerini ve hadis metinlerinde kadıların görüşlerini destekleyen anlam farklılıkları olup olmadığını ortaya koymuştur.

Sempozyumun üçüncü oturumu Prof. Dr. Hüseyin Hansu başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu oturumun ilk konuşmacısı Ali Yücel “Endülüs Hadisçiliği: Ebû Ali el-Gassânî Örneği” başlıklı tebliğini sunmuş ve bu tebliğ, Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay tarafından müzakere edilmiştir. Yücel, ilk olarak Gassânî’nin kaleme aldığı *Takyîdü’l-mühmel ve temyîzü’l-müşkil*’in, *Sahihayn*’a ve bu iki eserin ricâline dair Endülüs’teki ilk telif edilen eser olduğuna dikkat çekmiştir. Eserin modern çalışmalarda görülen önsöz ve giriş ile başladığını ve dört bölümden oluştuğunu ifade eden Yücel, her bir bölümün, *Sahihayn*’ı bir açıdan ele alması sebebi ile başlı başına bir telif gibi değerlendirildiğini ve müstakil olarak neşredildiğini vurgulamıştır. Bu oturumun ikinci ve son tebliği ise “Farsça Sünni Hadis Literatürünün Tanımı ve Değerlendirilmesi (*el-Musaffa ve Teysiru’l-kâri* Örneğinde)” başlığı ile Hedayatullah Modaqıq tarafından sunulmuştur. Bu sunu, Doç. Dr. Ayşe Esra Şahyar tarafından müzakere edilmiştir. Tebliğ sahibi, Farsça hadis çalışmalarının tamamının Şia’ya ait olmadığını, sünnîlerin de azımsanmayacak çalışmalara sahip olduğunu belirtmiştir.

Sempozyumun dördüncü oturumu Prof. Dr. Mustafa Karataş başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Müzakeresini Prof. Dr. Hüseyin Hansu’nun üstlendiği “Buhârî’nin Halife b. Hayyât’tan Rivayeti Üzerine Bir Değerlendirme” isimli ilk tebliğin sahibi Nour Alhila, Buhârî’nin *es-Sahîh*’inde hocası Halife b. Hayyat’tan hadis rivayetinde bulunurken çoğunlukla kullandığı “Kale lî (Halife)” sîgası üzerinde durmuştur. Tebliğ sahibi başta Fuad Sezgin ve Ekrem Ziyâ el-Umerî olmak üzere muasır ilim adamlarının konuyla ilgili görüşlerine yer vermiştir. Alhila Buhârî’nin Halife’den “Kâle lî” sigasıyla rivayette bulunmasının asıl sebebinin, sened ve metinle ilgili bazı inceliklere dikkat çekmek olduğunu belirtmiştir. Oturumun ikinci konuşmacısı Hasan Emre Ulutop “Hadislerde Gayru Mûte’âraf Kıyas Örnekleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı tebliğini sunmuş ve bu tebliğ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Temel tarafından müzakere edilmiştir. Ulutop tebliğinde, semantik dilsel bir öge olarak temsilin mantık literatüründeki özel bir şekli olan gayru mûte’âraf kıyasların Hz. Peygamber’in hadislerinde nasıl kullanıldığını ele almıştır. Bu oturumun son konuşmacısı Musa Eşit, “Fuad Sezgin’in Hadis Çalışmaları Bağlamında Ignaz Goldziher Eleştirisi” isimli tebliğini sunmuş ve bu tebliğ, Dr. Öğr. Üyesi Rahile Kızılkaya Yılmaz tarafından müzakere edilmiştir. Eşit, öncelikle Fuad Sezgin ve Ignaz Goldziher’in isnad sistemi, hadislerin yazılması, tedvin ve tasnif gibi hadis alanındaki konulara dair temel tezlerine yer vermiştir. Bu bağlamda Sezgin’in Goldziher’e yönelttiği eleştirileri zikreden Eşit, tebliğini Sezgin’in oryantalist araştırmacılar ile ilgili görüşlerine yer vererek sonlandırmıştır.

Sempozyumun 23 Kasım 2019 tarihli ikinci gününde dört oturum icra edilmiş ve kapanış paneli ile sempozyum tamamlanmıştır. İkinci günün ilk oturumu Prof. Dr. Mehmet Özşenel başkanlığında icra edilmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Seyit Ali Güşen tarafından müzakere edilen “Siyasetin Hadis Rivayetine Etkisi (Muaviye Örneği)” başlıklı ilk tebliğin sahibi Ertuğrul Tülekoğlu, konuşmasına hadisin tarih boyunca birçok siyasi yapı tarafından dayanak olarak kullanıldığına dikkat çekerek başlamıştır. Muaviye'nin kendi siyasi otoritesini güçlendirmek için hadis uydurulması için para dahi verdiğini ifade eden Tülekoğlu, onun bu tavrını sahâbeden Ubâde, Abdullah b. Amr ve Ebû Osman'ın eleştirdiğini söylemiştir. Bu oturumun son konuşmacısı Mücahid Kaya tebliğinde “Rivayet Döneminde Muasır Âlimlerin Birbirlerine Yönelik Eleştirileri ve Yansımaları -İbn İshak-İmâm Malik Özelinde-” isimli konuyu ele almış ve bu tebliğ Dr. Zübeyde Özben Dokak tarafından müzakere edilmiştir. Tebliğinde hicrî ikinci asırda yaşayan İbn İshâk ve İmam Mâlik'in birbirleri hakkındaki cerh ifadeleri üzerinde duran Kaya, öncelikle bu alimlerin ortak ve farklı yönlerine değinmiş, daha sonra her iki alimin birbirlerine yönelik eleştirilerine yer verip bu tenkitlerin alimler tarafından nasıl değerlendirildiğini anlatmıştır.

Bugünün ikinci oturumu Prof. Dr. Bekir Kuzudişli başkanlığında yapılmıştır. Bu oturumun ilk tebliği Muhammed Emin Güller tarafından “Ehl-i Re'ye Mensup Ravilere Yöneltilen Bazı Eleştiriler” başlığı ile sunulmuş ve Prof. Dr. Mehmet Özşenel tarafından müzakere edilmiştir. Güller, tebliğine “re'y” ve “ehl-i re'y” terimlerini tanıtarak başlamış, akabinde bu kavramlara yüklenen anlamları tartışmıştır. Ehl-i re'ye mensup olan ravilere yönelik eleştirileri ilgili cerh-ta'dîl alimlerinin eserleri çerçevesinde inceleyerek bu konudaki tespitlerine yer vermiştir. Bu oturumun son konuşmacısı Ali Sever, tebliğinde “Dırâr b. Amr ve Hadis İhtilaflarının Pratik Boyutu” isimli konuyu ele almıştır. Dırâr b. Amr'ın *Kitâbu 'l-Tahrîş*'ini inceleyen Sever, Dırâr'ın eserde sık sık kullandığı “fakih” kelimesi üzerinde durmuş ve söz konusu fakihin, farklı görüşlerdeki gruplara mensup kişilerin sordukları benzer sorulara, her bir grubun kendisini destekleyecek nitelikte cevaplar verdiğini ifade etmiştir. Bu minvalde tebliğ sahibi, eserde zikredilen fakihin ihtilafları körükleyen ve çelişkili rivayetleri nakleden konumunun altını çizdi. Bu meselenin erken dönem alimlerinin durumunu göstermesi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Söz konusu tebliği Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer Kalkan Yorulmaz müzakere etmiştir.

Başkanlığını Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay'ın yaptığı üçüncü oturum, Muhammed Divani'nin “Hadis İlminde Sülâsiyyat Geleneği ve Muhammed Şah Balıkesirî'nin *Şerhun Alâ Sülâsiyyâti 'l-Buhârî* İsimli Eserin İncelenmesi” isimli tebliği ile başlamıştır. Divani tebliğinde Sülâsiyyât geleneğinin oluşumunu ve gelişimini incelemiş ve Osmanlı dönemi âlimlerinden Muhammed Şâh Balıkesirî ile bu alanda

kaleme aldığı *Şerhun Alâ Sülâsiyyâti'l-Buhârî* isimli eserini tanıtmıştır. Söz konusu tebliği Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer Kalkan Yorulmaz müzakere etmiştir. Bu oturumun son konuşmacısı Taha Rıdvan Akay, “Osmanlı’da Tek Hadis Şerhçiliği: Kâfiyeci Örneği” başlıklı tebliği sunmuştur. Bu sunumda Osmanlı Döneminde yoğun olarak kaleme alınan tek hadis şerhlerini genel bir şekilde değerlendiren Akay, tek hadis şerhçiliğinin gelişim çizgisini ve öne çıkan hususlarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Osmanlı’da bilinen ilk tek hadis şerhinin sahibi Kâfiyeci’nin kaleme aldığı *Hulâsatu’l-akvâl fi hadisi İnneme’l-a ‘mâl* adlı risalesini tanıtarak, söz konusu şerhin muhtevası ve metodu hakkında bilgiler verilen tebliği Dr. Mustafa Celil Altuntaş müzakere etmiştir.

Sempozyumun sekizinci ve son oturumu Prof. Dr. Mustafa Ertürk başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu oturumun ilk tebliğ sahibi Hüseyin Yürekli, “Hz. Peygamber’in Deve İdrarı İçilmesini Tavsiye Ettiğini Belirten Rivâyetin Sened ve Metin Değerlendirmesi” başlıklı konuyu ele aldı. Konuşmacı bu tebliğde, deve idrarının içilmesine dair rivayetlerin tariklerine ana hatlarıyla değinerek alimlerin söz konusu rivayetin sıhhatine dair görüşlerini aktarmıştır. Hadis şârihleri ve fakihlerin deve idrarının taharetine ve bununla tedavi olunmasına dair görüşlerine yer verdikten sonra bilim adamlarının da bu konudaki tespitlerine yer vererek konuşmasını bitirmiş ve tebliğin müzakeresini Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay yapmıştır. “Mesh (Suret Değiştirme) ile İlgili Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme” isimli konuyu ele alan ikinci konuşmacı Kemal Taşkın tebliğinde, meshten (suret değiştirme) bahseden ayet ve hadislerde bunun bedenen mi yoksa manen mi olacağına dair muhkem bir bilgi bulunmadığını ifade etmiş ve bu konuda nakledilen rivayetlerin sened ve metin tenkidini yaparak sıhhat derecesini ortaya koymaya çalışmıştır. Taşkın’ın tebliği ise Dr. Mustafa Celil Altuntaş tarafından müzakere edilmiştir. Bu oturumun son tebliğ sahibi Esra Baş “Hadisler Bağlamında İslam’da Mizah ve Eğlence” konuyu ele almış ve İslam öncesi dönemden başlayıp peygamber dönemi ve sonrasında çeşitli kaynaklarda yer alan mizah, oyun ve eğlence hususundaki yaklaşımı ele almıştır. Tebliğ sahibi, mizahın Kur’an ve hadiste nasıl ele alındığına dair değerlendirmelerini sunarak konuşmasını bitirmiş ve bu tebliği Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Macit Karagözoğlu tarafından müzakere edilmiştir.

Sempozyuma Marmara Üniversitesi, 29 Mayıs Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi’nden katılan müzakerecilerin tebliğ sahiplerine yönelttikleri eleştiri ve tavsiyeleri ana hatlarıyla belirtmek sempozyumun zenginliğini göstermek açısından önemlidir. Müzakereciler, genel olarak çalışmaların giriş bölümlerinde araştırmacının bir iddiasının olması, tezden yapılan sunumlar için tüm tezin ele alınmayıp bunun yerine tezin bir problematğine işaret edilmesi, çalışmaların tasvir yönünün yanı sıra tarihî arka

planının ne olduğunun tespitinin yapılması, sunu süresi sınırlı olduğu için konu anlatılırken detaya girilmemesi, metin tercümelerinde dikkatli olunması ve yapılan çalışmalarda genellemelere gidilmeyerek mümkün mertebe ihtiyatlı bir dilin kullanılması gibi noktalara değindiler.

Sempozyum Prof. Dr. Mustafa Ertürk başkanlığında gerçekleştirilen kapanış ve değerlendirme panele ile son buldu. Bu oturumda yer alan Prof. Dr. Mehmet Özşenel, Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay, Dr. Öğr. Üyesi Seyit Ali Güşen ve Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer Kalkan Yorulmaz sempozyumla ilgili kanaatlerini dile getirerek ileride yapılacak çalışmalar ile ilgili tavsiyelerde bulundular.

Sonuç olarak Hadis alanında lisansüstü öğrencilere yönelik ilk defa müstakil bir şekilde tertip edilmesi ile dikkat çeken sempozyum, katılımcılara ilmî bir tartışma ve fikir teatisinde bulunma ortamı sunmuştur. Bu bağlamda birçok akademisyenin ilmî tecrübesinden faydalanma imkânı sunan sempozyumun, genç araştırmacılar için ufuk açıcı ve teşvik edici olduğunu söylemek mümkündür.